

РОЗДІЛ 5. РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

СУТНІСТЬ І ЗНАЧЕННЯ ФІСКАЛЬНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ДЛЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ ESSENCE AND IMPORTANCE OF FISCAL DECENTRALIZATION FOR SOCIAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE SUMY AREA

УДК 332.146.2

Рибіна Л.О.

к.е.н., доцент кафедри фінансів
Сумський національний аграрний
університет

Стадніченко Л.М.

студентка
Сумський національний аграрний
університет

Іншина І.В.

студентка
Сумський національний аграрний
університет

У статті розглянуто сутність фінансової децентралізації як чинника фінансової автономії регіону на прикладі Сумської області. Зроблено аналіз сучасного соціально-економічного стану Сумської області та виявлено позитивні його зміни внаслідок запровадження фінансової децентралізації.

Ключові слова: фінансова децентралізація, фінансова автономія, регіон, місцева влада, соціально-економічний розвиток, податки, міжбюджетні відносини, об'єднана територіальна громада.

В статье рассмотрена сущность фискальной децентрализации как фактора финансовой автономии региона на примере Сумской области. Сделан анализ современного социально-экономического состояния Сумской области и выявлены положительные

его изменения в результате внедрения фискальной децентрализации.

Ключевые слова: фискальная децентрализация, финансовая автономия, регион, местные власти, социально-экономическое развитие, налоги, межбюджетные отношения, объединенная территориальная община.

The article discusses the essence of fiscal decentralization as a factor of the region financial autonomy on the example of the Sumy area. The analysis of the current socio-economic state of the Sumy area is made. Its positive changes as a result of the introduction of fiscal decentralization are revealed.

Key words: fiscal decentralization, financial autonomy, region, local authorities, socio-economic development, taxes, relationship between budgets, united territorial community.

Постановка проблеми. В останні роки в суспільстві обговорюються питання децентралізації місцевого самоврядування і пов'язаної з нею фінансової (бюджетної, фінансової) децентралізації. Досвід демократичних розвинених країн показує, що впровадження фінансової децентралізації сприяє забезпеченню сталого соціально-економічного розвитку регіонів за рахунок фінансової самодостатності місцевого самоврядування. Тому реформування міжбюджетних відносин шляхом запровадження фінансової децентралізації є нині важливим науковим та практичним завданням забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню сутності та впливу фінансової децентралізації на регіональний розвиток присвячено праці багатьох науковців, зокрема В. Оутса, В.М. Опаріна, Г.С. Лопушняк, М.І. Деркача, О.М. Бориславської, М.М. Іжи, В. Валігури, Л. Амбрик та ін. Унаслідок прискореного динамізму сучасного розвитку суспільства, входження України в новий етап реформування місцевого самоврядування – децентралізацію з'являються нові проблеми, які потребують подальшого дослідження питань децентралізації, зокрема, фінансової децентралізації.

Постановка завдання. Метою дослідження є узагальнення сутності фінансової децентралізації

в сучасних умовах реформування міжбюджетних відносин та обґрунтування її значення для соціально-економічного розвитку регіону на прикладі Сумської області.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досвід європейських країн показує, що одним з ефективних шляхів регіонального розвитку є забезпечення розвитку та підвищення ефективності бюджетних систем на конкурентних засадах. Конкуренція за бюджетні ресурси між ланками бюджетної системи сприяє поліпшенню якості наданих суспільних послуг їх споживачам – громадянам суспільства та оптимізації бюджетних видатків із метою нарощення фінансової бази для їх забезпечення. Таким чином, завдяки зростанню ефективності розподілу та використання ресурсів на місцях, появі бюджетної конкуренції у місцевих органах влади з'являються стимули для нарощення фінансового потенціалу окремих територій, активізації інвестиційної та інноваційної діяльності, що у цілому зміцнює потенціал регіонального розвитку.

Одним із чинників підвищення рівня конкуренції серед місцевих органів влади за бюджетні ресурси є фінансова децентралізація [1]. Г.С. Лопушняк та інші вітчизняні науковці під фінансовою децентралізацією розуміють процес передачі повноважень, фінансових ресурсів та відповідальності від центральної влади до місцевих органів влади [2].

М.І. Деркач, досліджуючи закономірності децентралізації управління національним господарством для обґрунтування парадигми фіскальної децентралізації у контексті забезпечення сталого розвитку держави, фіскальну децентралізацію розглядає як процес перерозподілу фіскальних функцій держави на користь місцевих органів самоврядування, що реалізує принцип субсидіарності та може, як наслідок, залежно від форми державного устрою призвести до фіскальної автономії окремих територій або фіскального федералізму держави у цілому. При цьому під фіскальною автономією він розуміє форму організації управління територіями унітарної держави, за якої вони володіють значними правами і можливостями самостійного прийняття фіскальних рішень [3].

На основі аналізу багатьох зарубіжних та вітчизняних досліджень із питань фіскальної децентралізації О.М. Бориславська, І.Б. Заверуха, А.М. Школик та інші вітчизняні науковці визначили основні риси фіскального децентралізму, які розкривають його зміст:

1) децентралізація видатків, тобто надання органам місцевої влади фінансових ресурсів на виконання завдань і функцій щодо соціально-економічного розвитку регіону;

2) децентралізація доходів, тобто закріплення за органами місцевої влади доходів, достатніх для належного й якісного виконання відповідних завдань і функцій, а також надання прав самостійно встановлювати їх розміри;

3) процесуальна та організаційна самостійність, яка полягає у наданні прав самостійно, під відповідальність органів місцевої влади формувати, затверджувати, виконувати фінансові плани, кошториси, бюджети, забезпечувати звітність і контроль тощо [4].

Дослідження питання фіскальної децентралізації виявило, що науковці досить часто підмінюють одне поняття іншим, наприклад такі поняття, як «бюджетна децентралізація» та «фіскальна децентралізація». Дійсно, ці поняття мають схожість в аспекті зменшення залежності регіону від дотацій державної влади за рахунок надання повноважень, прав місцевим органам влади щодо формування і використання фінансових ресурсів на певній території для задоволення потреб населення, що проживає на цій території. Але, на нашу думку, ці поняття мають відмінності в аспекті складу фінансових ресурсів, на які спрямовані компетенції, повноваження та права місцевих органів влади.

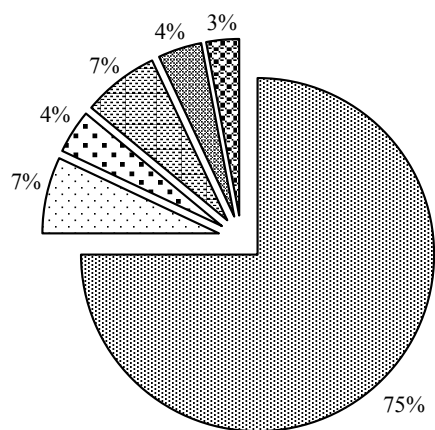
Бюджетна централізація охоплює всі види державних фінансових ресурсів на регіональному рівні. Це бюджетні ресурси загальних і спеціальних фондів місцевих бюджетів, які включають податкові надходження, неподаткові надходження, надходження від операцій із капіталом, власні надходження згідно з бюджетною класифікацією.

Фіскальна децентралізація охоплює частину бюджетних ресурсів – ресурсів, які, згідно з податковим законодавством, підпадають під об'єкт оподаткування й є основою податкової бази того чи іншого податку, спрямованого на виконання фіскальних зобов'язань, тобто забезпечення стійкої доходної бази бюджетів. Таким чином, фіскальна децентралізація характеризує фіскальну автономність місцевих органів влади і відображає обсяг повноважень зі збору та використання податків для ефективного надання суспільних послуг населення регіону [5]. Іншими словами, місцеві органи влади отримують повноваження щодо формування бази оподаткування, визначення ставок відповідних місцевих податків та зборів, уведення податкових стимулів для галузей економіки на регіональному рівні, а також формування структури видатків для надання суспільних благ населенню [6].

Нині Податковим і Бюджетним кодексами чітко зафіксовано податкові бази формування доходів обласних бюджетів та доходів бюджетів місцевого самоврядування, до яких відносяться бюджети нових видів адміністративно-територіальних утворень – об'єднаних територіальних громад (ОТГ). Податки становлять найбільшу частку доходів місцевих бюджетів (рис. 1).

Левову частку становлять податки на доходи фізичних осіб (ПДФО) – 75%. Велике податкове навантаження на фізичних осіб порівняно з юридичними особами спостерігається у всьому світі. Це пов'язано з тим, що основними доходами фізичних осіб є їхня заробітна плата, а створенням значної частки робочих місць зазвичай займаються суб'єкти господарювання. Ріст, розвиток бізнесу, залучення на регіональний ринок нових його видів здатна стимулювати ефективна податкова система, яка передбачає необтяжливі податки для бізнесу, спрощення податкового адміністрування, створення комфортних умов ведення бізнесу.

Успішний розвиток бізнесових структур визначає темпи економічного зростання, структуру та якість внутрішнього регіонального продукту, конкурентоспроможність, впливаючи, таким чином, на соціально-економічний розвиток регіону. За даними моніторингу соціально-економічного розвитку регіонів за 2017 р., Сумська область піднялася з 24-го місця у 2016 р. на 19-е в рейтинговому оцінюванні за такими напрямками, як: економічна та соціальна згуртованість (23); економічна ефективність (20); інвестиційно-інноваційний розвиток та зовнішньоекономічна співпраця (6); фінансова самодостатність (16); розвиток малого та середнього підприємництва (9); ефективність ринку праці (14); розвиток інфраструктури (23); відновлена енергетика та енергоефективність (15); доступність та якість послуг у сфері освіти (9); доступність та якість послуг у сфері охорони здоров'я (17); соціальний захист та безпека (7);

- ▣ ПДФО
- ▣ Податок на прибуток підприємств
- ▣ Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів
- ▣ Неподаткові надходження
- ▣ Доходи від власності та підприємницької діяльності
- ▣ Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності

Рис. 1. Структура доходів обласного бюджету (без офіційних трансфертів) Сумської області за 2017 р. [7]

раціональне природокористування та якість довкілля (22).

Зарубіжний досвід показує, що успішними стають ті регіони, які вдало розвивають власну внутрішню спроможність та поліпшують внутрішні умови, які мають вплив на інвестиції та їх підтримку. Під внутрішніми розуміють повноваження, компетенції, спроможність та напрями діяльності місцевих (регіональних) інституцій у тісній співпраці з громадянами, які працюють та мешкають на певних територіях. Тому вважається, що громади є базовим рівнем соціально-економічного розвитку регіону, спроможним підвищити конкурентоспроможність регіону. Саме громади можуть краще усвідомити цілі власного розвитку, краще зрозуміти власні конкурентні переваги, а також небезпеки та загрози, які можуть на неї очікувати, ефективно та економно витратити власні та зовнішні ресурси (фінансові, людські, природні, інфраструктурні), здійснювати контроль над їх використанням і, головне, нести відповідальність за прийняті рішення.

Фіскальна децентралізація сприяє створенню ОТГ, оскільки фінансово забезпечує їх функціонування та розвиток. У загальному рейтингу областей України за 2017 р. щодо формування ОТГ Сумська область посіла шосте місце, показавши значні результати за такими параметрами: кількість створених ОТГ (7-е місце), покриття площі області ОТГ (8-е місце), територіальні громади, що об'єдналися (8-е місце); кількість ОТГ із чисельністю менше 5 тис. осіб (7-е місце). Фінансова спроможність ОТГ Сумської області має тенденцію до зростання. Так, середній показник надходжень власних доходів на одного жителя 14 ОТГ Сумської області тільки за перше півріччя зріс на 814 грн. та становив 1 328 грн. (у тому числі у 13-ти ОТГ, утворених у 2016 р., цей показник зріс у 3 рази та становить 1 325 грн., а першої ОТГ, утвореної в 2015 р., – на 33% і становить 1 376 грн.) [8].

Зростання доходів бюджетів ОТГ здійснюється за рахунок збільшення обсягу податкових надходжень. Про це свідчить приклад наповнення бюджету Недригайлівської ОТГ Сумської області загальною площею 295,66 кв. км і чисельністю населення станом на 01.01.2018 8 560 осіб. До складу Недригайлівської громади входить п'ять старостинських округів: Кулішівський, Хоружівський, Іваницький, Маршалівський, Гринівський, які включають 23 населених пункти [9].

Склад і структуру податкових надходжень до бюджету Недригайлівської ОТГ за 2017 р. наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Склад і структура податкових надходжень до бюджету Недригайлівської ОТГ за 2017 р.

Вид податку	Сума, тис. грн.	%
Податок на доходи фізичних осіб	20001,6	57,98
Плата за землю	4348,7	12,61
Єдиний податок сільськогосподарських виробників	3469,3	10,06
Єдиний податок	2327,8	6,75
Акцизний податок	3889,3	11,27
Інші податки	460,5	1,33

Джерело: розраховано на основі [9]

Основним податковим джерелом наповнення бюджету Недригайлівської ОТГ у 2017 р. став податок на доходи фізичних осіб – 20 001,6 тис. грн. (виконання становило 106,5% до затверджених показників. Порівняно з 2016 р. надходження збільшилися на 6 546,7 тис. грн. (48,7%). Плати за землю отримано 4 348,7 тис. грн. (99,2% виконання). Порівняно з 2016 р. надходження зменшилися на 646,7 тис. грн., або на 12,9%. За єдиним податком сільськогосподарських виробників

до бюджету надійшло 3 469,3 тис. грн., що на 31,6 тис. грн. більше запланованого (100,9% виконання). Порівняно з 2016 р. надходження за єдиним податком сільськогосподарських виробників збільшилися на 781,0 тис. грн. Приріст становив 29,1%. За єдиним податком наповнення бюджету Недригайлівської ОТГ виконано на 101,0% (затверджено 2 303,9 тис. грн., надійшло 2 327,8 тис. грн.). Порівняно з 2016 р. надходження за єдиним податком збільшилися на 761,3 тис. грн., або на 48,6%. За акцизним податком бюджет виконано на 101,6% (затверджено 3 827,8 тис. грн., надійшло 3 889,30 тис. грн.). Порівняно з 2016 р. надходження за акцизним податком збільшилися на 1 059,7 тис. грн. Приріст становив 37,5% [9].

В умовах надання більших фіскальних повноважень місцевому самоврядуванню, на думку В. Валігура та Л. Амбрик, зростання податкових надходжень до місцевих бюджетів можливе завдяки розподілу податків між державним та місцевими бюджетами, що ґрунтується на принципі походження, суть якого полягає у тому, що місцеві органи влади мають частково фінансуватися за рахунок надходжень від податків, зібраних на їхній території [10].

Зміцнення ОТГ у фінансовому плані сприяє розвитку відповідних територій, які в сукупності становлять територію відповідного регіону. Тому створення економічної та соціальної доступності слаборозвиненої периферії за рахунок розбудови сприятливої для цього матеріальної і нематеріальної інфраструктури, усунення загального соціально-економічного дисбалансу за рахунок нарощення та ефективного використання ресурсного потенціалу територій спрямовані на досягнення широкого кола узгоджених цілей регіонального розвитку.

Висновки з проведеного дослідження. Підтверджено, що фіскальна децентралізація є вагомим економічним інструментом забезпечення фінансової самодостатності територіальних громад і, відповідно, регіону за рахунок надання повноважень на місця щодо формування податкової бази, застосування податкових стимулів для розвитку бізнесу, створення нових робочих місць і

підвищення добробуту населення – головної мети соціально-економічного розвитку регіону.

Вирішення проблеми підвищення фінансової автономності бюджетів ОТГ, зростання їхніх власних доходів передбачає обґрунтоване визначення податкового потенціалу регіону. Таким чином, подальші дослідження вимагають розроблення нової моделі оцінки податкового потенціалу з урахуванням показників соціально-економічного розвитку регіонів. Це дасть змогу стимулювати їхню економіку шляхом заохочення тих регіонів, які досягли найкращих показників податкового потенціалу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Oates W. An Essay on Fiscal Federalism. *Journal of Economic Literature*. 1999. № 37(3). P. 1120–1149.
2. Лопушняк Г.С., Лободіна З.М., Ливдар М.В. Фіскальна децентралізація в Україні: декларації та практична реалізація. *Науковий Часопис – XXI*. 2016. № 161(9–10). С. 79–84.
3. Деркач М.І. Становлення парадигми фіскальної децентралізації державного управління у контексті забезпечення сталого розвитку України: автореф. дис. ... д-ра економ. наук: 08.00.03. Дніпропетровськ, 2011. 40 с.
4. Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України / О.М. Бориславська та ін. Київ, 2012. 218 с.
5. Іжа М.М. Показники децентралізаційних процесів у країнах Європи. *Вісник СЕВНТУ*. 2010. Вип. 112. С. 152–155.
6. Булеца Н.В. Фіскальна децентралізація та соціально-економічний розвиток регіонів. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/12_2015/55.pdf.
7. Показники бюджету 2017 року. URL: <http://www.finansy.sm.gov.ua/index.php/uk/2013-04-18-21-50-35>.
8. Оцінка фінансової спроможності 366 ОТГ за перше півріччя 2017 року у розрізі областей. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/53-rezultati-finansovogo-monitoringu-366-otg-za-1pivrichchya-2017-roku-stvorenikh-u-2015-ta-2016-rokakh.pdf>.
9. Аналіз всіх бюджетів Сумської області за 2017 рік. Аналітична записка. Суми, 2018. 160 с.
10. Валігура В., Амбрик Л. Фінансові ефекти фіскальної децентралізації в Україні. *Світ фінансів*. 2016. № 2(47). С. 123–135.